

torului, susținute cu o argumentație concertată, strict selectată, precum și onestitatea și, în ultimă instanță, din nou curajul de a nu ocoli locurile încă insuficient explorate sau greu de încadrat într-un sistem explicativ coerent, fac din el o apariție incitantă, cel puțin în ce privește demersul științific propriu-zis. Oricum, modelul propus de Dorin Urișescu este, în ansamblul său, o construcție teoretico-metodologică articulată coerent și aproape mereu convingătoare, bazată pe o informație extinsă, atent urmărită și aprofundată până la apropiere (de subliniat locul cu totul important pe care-l au în economia lucrării teoriile fonologice și concepția lingvistică generală ale lui Sextil Pușcariu, precum și fundamentarea coșeriană a modelului său explicativ – *sistem, normă, vorbire*, la care adaugă *tipul*). Dorin Urișescu folosește o bibliografie tinzând spre exhaustiv, atât teoretică (de cele mai multe ori privită dintr-o perspectivă critică: cf., printre altele, reproșurile aduse lui A. Martinet pentru includerea în cauzalitatea internă a factorilor mecanici extralingvistici, sau prezentarea profund critică a „fonologiei optimalității” din lingvistica americană, care „operează o simplificare drastică a comportamentului fonologic al locutorilor și mai ales a dinamicii sistemelor fonologice ale limbilor” – cf. p. 68–70, 29–30 ș.a.), cât și faptică (mai mult, cum este de așteptat, în partea a III-a a lucrării, unde întâlnim și cele mai multe trimiteri, de obicei într-o perspectivă critică, la lucrări ale lingviștilor români), extrasă din surse variate, dar mereu de primă mână și de cea mai mare încredere (între care atlase lingvistice românești și romanice, generale și regionale, sau material din anchete dialectale încă nepublicate). Dorin Urișescu rămâne credibil în toate afirmațiile din această carte. *Formel et naturel dans l'évolution phonologique et morphophonologique* (rezultat al unei reflecții de o viață întreagă) mi se pare suficient de convingătoare, pe de o parte, și prea provocatoare, pe de alta, pentru a fi trecută cu vederea.

NICOLAE MOCANU
Institutul de Lingvistică și Istorie Literară
„Sextil Pușcariu”
Cluj-Napoca, str. Emil Racoviță, 21
nmocanu@gmail.com

VERGINICA BARBU MITITELU, *Rețea semantico-derivațională pentru limba română*, București, Editura Muzeului Național al Literaturii Române, 2013, 188 p.

Rezultat al proiectului postdoctoral *Valorificarea identităților culturale în procesele globale* (contract nr. POSDRU/89/1.5/S/59758), lucrarea d-nei cercetător dr. Verginica Barbu Mititelu este „o pledoarie în favoarea ideii că specificul lingvistic național poate fi valorificat în procesele globale” (p. 14), prin crearea unor resurse și instrumente electronice adecvate mediului de comunicare virtual. În acest cadru, bazându-se pe „familii de cuvinte” existente în spațiul virtual românesc, cercetătoarea își propune să creeze o „rețea semantico-derivațională” cu aplicabilitate la limba română (p. 14).

Organizată în șapte capitole, însoțite de o *Introducere*, *Concluzii* și patru *Anexe*, lucrarea surprinde prin capacitatea autoarei de a prezenta într-o manieră sintetică pertinentă concepte și direcții de abordare corect înțelese și valorificate, din domeniul lingvisticii, dar și din cel al informaticii.

În Capitolul 1, intitulat *Cunoștințe lexicale*, autoarea trece în revistă elementele de bază necesare atât înțelegerii sistemului lexical al limbii române, cât și prelucrării automate a limbii naturale, punând în evidență, acolo unde se impune, „din punct de vedere computațional, [...] neajunsuri majore” (p. 19), cât și „avantajele evidente” (p. 20) ale acestuia. Astfel, se oferă informații asupra definiției, a factorilor ce structurează vocabularul, a formalismelor înțelese ca „modele ale memoriei semantice” (p. 19) și, în acest cadru, a rețelei semantice, care este „formalismul de reprezentare a cunoștințelor lexicale (cuvinte și informații asociate lor) cel mai utilizat în Inteligența Artificială (domeniul creării agenților inteligenți, i.e. sisteme capabile să perceapă și să înțeleagă ce se

petrece în jurul lor și ce li se spune, precum și să reacționeze, verbal și/sau faptic” (p. 19–20), pentru a conchide: „În rețeaua semantică, un cuvânt (mai exact sensul unui cuvânt) are un loc aparte, identificabil prin poziția sa unică în raport cu celelalte cuvinte din rețea, adică prin relațiile pe care le contractează cu alte cuvinte” (p. 21).

În Capitolul 2, *Princeton WordNet și Wordnetul românesc*, Verginica Barbu Mititelu aduce în prim-plan una dintre cele mai cunoscute rețele semantice din lume, și anume Princeton WordNet. După o descriere succintă a acestei rețele – de la fondatorul rețelei, la categoriile gramaticale (în sens aristotelian) care o reprezintă, la conceptele lexicalizate realizate prin „noduri, iar relațiile dintre ele prin arce” (p. 22) –, insistând asupra taxonomiei relațiilor în relații semantice ce „au natură conceptuală și se stabilesc între două sinseturi” și relații lexicale instituite „între anumite elemente ale mulțimii, nu sunt valabile pentru întreaga mulțime” (p. 23), relații ce „se stabilesc la nivelul sensului, nu al cuvântului ca ansamblu de sensuri” (p. 23), cercetătoarea configurează tipologia relațiilor semantice și lexicale detectate. Astfel, în cadrul relațiilor semantice pot fi identificate relații de hiponimie, de meronimie, de troponimie și de implicație lexicală, în timp ce în clasa relațiilor lexicale se înregistrează relații de sinonimie, de antonimie, derivate. Pe lângă acestea, mai sunt enumerate câteva relații identificabile în Princeton WordNet: *attribute*, *instance*, *see-also*, *verb_group*, *similar_to* (p. 29). De asemenea, cercetătoarea subliniază importanța acestei rețele prin raportare la lucrările lexicografice standardizate, în sensul în care „PWN oferă acces bidirecțional la conținutul său: de la sens la formă și de la formă la sens” (p. 29). În continuare, Verginica Barbu Mititelu își fixează atenția asupra wordnetului românesc (RoWN), făcând un scurt istoric al acestuia (geneză, metodologie, concepte întrebuințate, instrumente generate pentru dezvoltarea rețelei – WNBuilder și WNCorrect), pentru a sublinia în final importanța și valoarea acestei „resurse multiple” (p. 42–43).

Capitolul 3, intitulat *Îmbogățirea vocabularului*, este consacrat modalității de dezvoltare a vocabularului limbii române prin mijloace interne (p. 47–83). Cercetătoarea trece în revistă atât principalele mijloace de îmbogățire a vocabularului, și anume derivarea progresivă și regresivă, compunerea, schimbarea valorii gramaticale, cât și pe cele „mai puțin productive” sau secundare, respectiv trunchierea, contaminarea și reduplicarea, atrăgând atenția asupra „procedeele mixte” de formare a cuvintelor, procedee rezultate în urma combinației celor două. În continuare, autoarea acordă o atenție particulară atât prefixelor și sufixelor, cât și falselor prefixe și sufixe, operând o clasificare a acestora în funcție de mai multe criterii: structural-formal, vechime în limbă, origine, sens, productivitate și circulație. De aceeași atenție beneficiază și analiza sufixării substantivale, verbale, adjectivale și adverbiale.

În Capitolul 4, *Crearea listelor de afixe*, cercetătoarea își propune, pe de o parte, să realizeze manual „inventarul de afixe românești, pornind de la lucrările de lingvistică în care acestea sunt analizate” și, pe de altă parte, să observe în ce măsură „este posibilă identificarea automată a afixelor limbii române (mai exact a sufixelor) pornind de la un inventar de cuvinte în formele lor de bază și aplicând asupra lor un algoritm de analiză și filtrare a rezultatelor” (p. 84). După prezentarea resurselor lingvistice la care s-a apelat, cercetătoarea expune, pe lângă algoritmul întrebuințat în procesul de identificare a sufixelor în cuvinte, și rezultatele la care a ajuns, propunând soluții, de exemplu, pentru o corectă identificare a segmentării cuvintelor – rădăcină + sufix (vezi situația grupurilor consonantice *ch-*, *gh-*), dar și îmbogățind inventarul sufixelor românești cu următoarele sufixe ce nu au constituit până în momentul de față obiect de studiu pentru lingviști: *-iadă*, *-ăt*, *-atec* (p. 97).

În Capitolul 5, intitulat *Identificarea perechilor bază-derivat în RoWN*, Verginica Barbu Mititelu face o descriere sintetică a metodei de lucru utilizate de rețelele Wordnet existente: englezesc, cehesc, bulgăresc, sârbesc, turcesc, estonian și polonez, pentru a insista mai apoi asupra Wordnet-ului românesc. Astfel, cercetătoarea expune resursele lingvistice utilizate în vederea identificării perechilor bază-derivat, precum și metoda de lucru și operația de validare urmate. „Rezultatele obținute ilustrează faptul că 67% din totalul perechilor identificate implicând cuvinte prefixate sunt corecte, în vreme ce pentru perechile implicând cuvinte sufixate procentul este 62%. Diferența nu este mare – afirmă cercetătoarea – și din ea deducem că ambiguitatea părții inițiale și a celei finale ale unui cuvânt sunt asemănătoare: peste 30%.” (p. 108).

Capitolul 6, *Adnotarea morfo-semantică a perechilor bază-derivat*, debutează cu enunțarea principiilor de adnotare, principii extrem de importante în vederea obținerii unor rezultate corecte. Din acest motiv, apreciază autoarea, „ceea ce interesează din punct de vedere computațional este marcarea identică a tuturor situațiilor în care variațiile de formă și de sens sunt aceleași” (p. 111), precum și validarea, realizată manual, a perechilor de literală ca urmare a existenței unei relații derivativă. În continuare, cercetătoarea ia în discuție „etichetele semantice” utilizate în adnotare atât pentru cuvintele prefixate, cât și pentru cele sufixate, etichete rezultate în urma unui proces de selecție pe baza mai multor criterii: „gradul înalt de generalitate”, „evitarea dublării”, „economia” și „caracterul multi-lingv” (p. 113–114), întrucât „marcarea unei relații derivaționale între doi literală este dublu condiționată: de existența atât a unei înrudiri morfologice, cât și a unei înrudiri semantice între aceștia” (p. 126).

În Capitolul 7, *Rezultate. Statistici. Discuții*, Verginica Barbu Mititelu prezintă informații de ordin statistic referitoare la frecvența afixelor, la derivate, la etichetele semantice, remarcând că „din totalul relațiilor marcate (17 061), 6 401 (adică aproximativ 38%) sunt între literală de aceeași parte de vorbire, iar 10 660 (deci aproximativ 62%) între literală de părți de vorbire diferite. În cazul derivatelor prefixate este vorba despre păstrarea părții de vorbire în 97% dintre cazuri, iar în cazul sufixării doar în aproape 15% dintre cazuri” (p. 130).

Lucrarea se încheie cu o serie de *Concluzii* ce reiau principalele idei discutate, urmate de o *Bibliografie* generală și de patru *Anexe*. Fiecare din cele patru anexe reprezintă câte un inventar consacrat: afixelor românești (*Anexa 1*), sufixelor românești din RoWN (*Anexa 2*), afixelor din cuvintele derivate (*Anexa 3*) și etichetelor semantice și numărului de ocurențe (*Anexa 4*).

Nu putem încheia această prezentare fără să evidențiem, pe de o parte, noutatea cercetării d-nei Verginica Barbu Mititelu pentru spațiul cultural românesc și, pe de altă parte, elementele inovative rezultate în urma acestei investigații științifice: inventarierea afixelor românești; detașarea valorilor semantice generate de afixe; delimitarea și identificarea automată a segmentelor sufixale în cuvintele derivate românești, fiind „prima raportare a unui experiment de identificare a sufixelor românești în cuvinte derivate” (p. 97) etc. Mai mult, prin forma de prezentare a informației, a limbajului întrebunțat, autoarei îi revine meritul de a pune la îndemâna unui public larg, specialist și nu numai, o lucrare științifică cu un grad ridicat de aplicabilitate practică, un ghid accesibil pentru înțelegerea unor elemente și fenomene lingvistice specifice nivelului lexical al limbii, realizat cu ajutorul instrumentelor informatice.

În deplină consonanță cu autoarea, apreciem că „lucrarea de față poate fi considerată o cercetare de punere în evidență a specificului național, de valorificare a acestuia în context național și global” (p. 134).

MARIA ALDEA

ADINA CHIRILĂ, *Limba scrierilor lui Antim Ivireanul*.
Partea I. *Fonetica. Morfologia*. Prefață de Gh. Chivu, Iași,
Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013, 335 p.

Volumul de față, rezultat al cercetării doctorale a d-nei Adina Chirilă, aduce în prim-plan personalitatea culturală a mitropolitului Antim Ivireanul, fiind, în și pentru spațiul cultural românesc, prima tentativă de abordare *ad integrum* a aspectelor lingvistice din scrierile traduse, tipărite sau rămase în manuscris ale acestuia, dobândind în acest fel statut de *monografie lingvistică*. Ambiția autoarei de a oferi o asemenea cercetare integrativă și, în același timp, integratoare este justificată prin convingerea acesteia că doar în acest fel se poate „avea o imagine completă a procesului de însușire a limbii române în varianta literară muntenească de către Antim Ivireanul, a influențelor pe care celelalte variante literare și limba populară le-au impus limbii mitropolitului și a manierei în care, conștient sau nu, scriitorul și traducătorul Antim Ivireanul a folosit aceste particularități lingvistice străine de varianta literară muntenească propriu-zisă” (p. 18).